

## POSTANOWIENIE

Dnia 20 kwietnia 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Henryk Pietrkowski (przewodniczący)

SSN Józef Frąckowiak

SSN Anna Owczarek (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa I. Z., D. K., K. K.  
i M.K. - jako następczyni prawnych M. Z.  
przeciwko Likwidatorowi Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej im. (...) w likwidacji  
w L.  
o ustalenie,  
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym  
w Izbie Cywilnej w dniu 20 kwietnia 2018 r.,  
skargi kasacyjnej powódek  
od postanowienia Sądu Apelacyjnego w (...)  
z dnia 18 stycznia 2017 r., sygn. akt I ACa (...),

**uchyla zaskarżone postanowienie i przekazuje sprawę do  
ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w (...),  
pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach  
postępowania kasacyjnego.**

### UZASADNIENIE

Powód M. Z. - ubezwłasnowolniony całkowicie, zastąpiony przez opiekuna I.Z., pozwem skierowanym przeciwko Likwidatorowi Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej im. „(...)” w likwidacji w L., wniósł o ustalenie nieważności oświadczenia woli z dnia 24 maja 2007 r. o rezygnacji z członkostwa w Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej im. „(...)” w L., wobec złożenia go w stanie wyłączającym świadome i swobodne podjęcie decyzji i wyrażenie woli.

Wyrokiem z dnia 12 maja 2016 r. Sąd Okręgowy w P. oddalił powództwo przeciwko Likwidatorowi RSP „(...)” stwierdzając, że oświadczenie złożone przez powoda przed ubezwłasnowolnieniem nie zostało obarczone wadą, skutkująca jego nieważnością (art. 82 k.c.). Powód, który w dniu 17 czerwca 2016 r. wniósł apelację, zmarł dnia 29 września 2016 r. Do sprawy - jako następczynię prawne powoda z tytułu nabycia spadku - przystąpiły: I. Z., D. K., K. K. i M. K.

Postanowieniem z dnia 18 stycznia 2017 r. Sąd Apelacyjny w (...) uchylił zaskarżony wyrok i umorzył postępowanie w sprawie. Sądu uznał, że spór toczył się o członkostwo w spółdzielni, czyli prawo osobiste związane ściśle z osobą zmarłego. Zgodnie z art. 922 § 2 k.c. nabycie spadku obejmuje jedynie prawa o charakterze majątkowym i pociąga za sobą wejście spadkobierców w taką sytuację prawną i faktyczną, jaka istniała w chwili śmierci spadkodawcy. Ze względu na to, że spadkobierczynie nie mogłyby uzyskać statusu członka Spółdzielni, a w sprawie nie dochodzono roszczeń majątkowych, postępowanie podlegało umorzeniu na podstawie art. 355 § 1 k.p.c.

Skargę kasacyjną na powyższe postanowienie w całości wniosły następczynię prawne powoda. Wnosząc o jego uchylenie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w (...) zarzuciły naruszenie następujących przepisów prawa materialnego:

art. 922 § 2 k.c. w zw. z art. 25 § 1 prawa spółdzielczego poprzez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie wskutek uznania, że żądanie objęte pozwem nie jest przedmiotem następstwa prawnego spadkobierczyń, podczas gdy ze statusu członka wynika m.in. prawo majątkowe do udziału w podziale majątku spółdzielni w przypadku jej likwidacji, art. 922 § 2 k.c. poprzez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie wskutek uznania, że żądanie objęte pozwem nie jest przedmiotem następstwa prawnego spadkobierczyń, podczas gdy dziedziczeniu podlegają roszczenia, w sprawie zaś dochodzone jest roszczenie o ustalenie nieważności oświadczenia woli, art. 189 k.p.c. poprzez niezastosowanie wobec istnienia interesu prawnego po stronie powódek w ustaleniu, że oświadczenie woli M. Z. dotyczące rezygnacji z członkostwa w RSP "(...)" jest nieważne.

Sąd Najwyższy zważył:

Zgodnie z art. 922 k.c. prawa i obowiązki majątkowe zmarłego przechodzą z chwilą jego śmierci na jego spadkobierców z tym, że nie należą do spadku prawa i obowiązki ściśle związane z jego osobą, jak również prawa, które z chwilą śmierci przechodzą na oznaczone osoby niezależnie od tego, czy są one spadkobiercami. W judykaturze za majątkowe uznaje się prawa bezpośrednio uwarunkowane interesem ekonomicznym uprawnionego. Wskazuje się jednak, że pojęcie to nie jest dostatecznie ścisłe, gdyż w pewnych wypadkach identyczne w treści roszczenie może być przejawem prawa majątkowego, bądź niemajątkowego. Większość praw podmiotowych ma charakter majątkowy. Niemajątkowy charakter mają prawa osobiste, czyli prawa podmiotowe przyznane w celu ochrony dóbr osobistych, niektóre prawa rodzinne lub ukształtowane na ich wzór oraz prawa organizacyjne, wynikające z przynależności do określonej organizacji. Prawa takie gasną z chwilą śmierci ich podmiotu.

Stosownie do art. 25 § 1 i 2 ustawy z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze (jedn. tekst: Dz. U. z 2017 r., poz. 1560 ze zm.), który w relewantnym zakresie nie uległ zmianie, zmarłego członka skreśla się z rejestru członków spółdzielni ze skutkiem od dnia, w którym nastąpiła śmierć (§ 1). Osobę prawną będącą członkiem spółdzielni skreśla się z rejestru członków ze skutkiem od dnia jej ustania. Jeżeli zmarły członek pozostawił więcej niż jednego spadkobiercę, spadkobiercy powinni w celu wykonywania przechodzących na nich praw majątkowych zmarłego ustanowić wspólnego pełnomocnika lub wskazać zarządcę ustanowionego przez sąd przy odpowiednim zastosowaniu przepisów Kodeksu cywilnego o zarządzie rzeczą wspólną (§ 2). Uwzględniając treść tego przepisu Sąd Najwyższy przyjął, że uprawnienie do żądania uchylenia uchwały zgromadzenia przedstawicieli członków spółdzielni w przedmiocie wykluczenia ze spółdzielni ma charakter osobisty, wiąże się bowiem bezpośrednio tylko z członkostwem, a członkostwo w spółdzielni nie wchodzi w skład spadku (por. postanowienie z dnia 28 listopada 2000 r., IV CKN 94/00, nie publ.). Wyjaśnił, że zgodnie z art. 15 § 2 prawa spółdzielczego członkiem spółdzielni może być każda osoba fizyczna o pełnej zdolności do czynności prawnych, jeśli spełnia inne przewidziane w ustawie lub w statucie warunki. Skoro zdolność prawna i zdolności do czynności prawnych człowieka wygasa z chwilą jego śmierci, to osoba, która zmarła,

nie może być członkiem spółdzielni. Członkostwo nie przechodzi na spadkobierców, stąd jeżeli śmierć przypada na okres po wszczęciu postępowania o uchylenie uchwały, postępowanie jako bezprzedmiotowe, z uwzględnieniem stanu jego zaawansowania, podlega umorzeniu (art. 355 § 1 k.p.c.).

Trafnie zarzuca skarga, że zasada ta nie ma zastosowania w przedmiotowej sprawie. Oczywistym jest, że następcy prawni powoda z tytułu sukcesji *mortis causa* nie dochodzą kontynuacji na swoją rzecz stosunku organizacyjnego w wyniku jego śmierci tylko, w następstwie ustalenia nieważności czynności prawnej, przesłankowego przesądzenia związania stosunkiem członkostwa, rodzącego określone skutki majątkowe związane z udziałem w dochodach i funduszach spółdzielni oraz podziałem jej majątku w wyniku likwidacji. Istotą interesu prawnego popieranego żądania jest zatem unicestwienie skutków związanych z rezygnacją powoda z członkostwa ze skutkiem wstecznym, oznaczające przywrócenie jego praw spółdzielczych także w zakresie uprawnień majątkowych, które podlegają dziedziczeniu. Z uwagi na likwidację spółdzielni wyłączona byłaby realizacja własnych uprawnień przysługujących tym osobom jako następcom członka spółdzielni, obejmujących dochodzenie w imieniu własnym praw do wycofania wkładu gruntowego (art. 151), zwrotu wkładu pieniężnego (art. 153).

Powództwo o ustalenie prawa lub stosunku prawnego jest elementem systemu ochrony prawnej i mają do niego zastosowanie zasady ogólne procesu cywilnego (art. 189 k.p.c.). Powszechnie przyjmuje się, że interes prawny w rozumieniu tego przepisu oznacza potrzebę prawną, wynikającą z sytuacji prawnej w jakiej powód się znajduje. Występuje on zwłaszcza wtedy, gdy istnieje niepewność stosunku prawnego lub prawa, wynikająca z obecnego lub przewidywanego ich kwestionowania, zatem wówczas, gdy zachodzi swoista potrzeba potwierdzenia ich istnienia. Zgodnie z zasadą aktualności (art. 316 § 1 k.p.c.), interes prawny powoda musi istnieć w chwili rozstrzygnięcia. Wyjątek dotyczy sytuacji gdy powództwo o ustalenie ma dotyczyć stwierdzenia prawa lub stanu prawnego z oznaczoną datą wsteczną (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 listopada 2000 r., I CKN 903/00, nie publ., z dnia 15 marca 2002 r., II CKN 919/99, nie publ., z dnia 21 marca 2006 r., V CSK 188/05, nie publ.,

z dnia 16 lutego 2002 r., II CSK 201/11, nie publ., z dnia 12 kwietnia 2012 r., II CSK 474/11, nie publ.). Interes prawny istnieje także wówczas, gdy prawo powoda jest naruszone, a powództwo o ustalenie nie ma wyłącznie charakteru prewencyjnego (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 lipca 1972 r. III CRN 607/71, OSN 1973, nr 4, poz. 64). Pojęcie to odnosi się do sytuacji prawnej lub korzyści prawnych i nie może być utożsamione z roszczeniem. Zawsze jednak musi mieć charakter prawny, czyli dotyczyć szeroko rozumianych praw i stosunków prawnych (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 września 1999 r. I PKN 263/99, OSNAP 2001, nr 2, poz. 36). Powództwo o ustalenie ma charakter celowy, stąd interes prawny powinien być rozumiany elastycznie, z uwzględnieniem szeroko pojętego dostępu do sądu w celu zapewnienia należytej ochrony prawnej (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 21 lutego 1997r., II CKU 7/97, nie publ., z dnia 4 lutego 1999 r., II CKN 804/98, OSNC 1999, nr 10, poz. 171, z dnia 27 stycznia 2004 r., II CK 387/02, nie publ., z dnia 30 października 2008 r., II CSK 233/08, nie publ., z dnia 18 czerwca 2009 r., II CSK 33/09, nie publ., z dnia 18 marca 2011 r., III CSK127/10, nie publ.). Można zatem przyjąć istnienie tak pojętego interesu w zakresie żądania ustalenia nieważności czynności prawnej dokonanej przez spadkodawcę, polegającej na wystąpieniu z rolniczej spółdzielni produkcyjnej za wypowiedzeniem, zarówno, gdy chodzi o usunięcie przeszkody prawnej w zakresie dochodzenia roszczeń wynikających ze stosunku członkostwa jak i wtedy, gdy celem jest pośrednie ustalenie istniejącego stosunku prawnego dotyczącego spadkobierców. Legitymowana czynnie jest bowiem nie tylko strona takiego stosunku ale i osoba, którą z jednym z jego podmiotów wiąże stosunek prawny, lub na której prawa i obowiązki może wpłynąć istnienie lub nieistnienie praw im przysługujących.

Potwierdzenie zasadności wskazanej podstawy kasacyjnej uzasadnia wydanie orzeczenia kasatoryjnego (art. 398<sup>15</sup> § 1 k.p.c.). O kosztach postępowania przed Sądem Najwyższym orzeczono w oparciu o art. 108 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 i art. 398<sup>21</sup> k.p.c.